

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Koncept BLISKOŚĆ we frazeologii języka polskiego i rosyjskiego

Author: Ewa Straś

Citation style: Straś Ewa. (2011). Koncept BLISKOŚĆ we frazeologii języka polskiego i rosyjskiego. W: A. Zych, U. Widacha, O. Nowak, O. Małysa, J. Darda-Gramatyka (red.), "Russkijazyk v pol'skoj auditorii. T. 3" (S. 71-83). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

Ewa Straś

Katowice

Koncept BLISKOŚĆ we frazeologii języka polskiego i rosyjskiego

Pojęcie „koncept” posiada wiele znaczeń. Najwięcej informacji na ten temat można znaleźć w publikacji I.A. Stiernina¹, przedstawiającej szeroką gamę ujęć i punktów widzenia różnych autorów. Ta wieloaspektowość towarzysząca ujęciu konceptu dowodzi, że jako jedno z pojęć związanych z nurtem kognitywistycznym jest ono traktowane subiektywnie. Najprostszym określeniem konceptu jest kalka z angielskiego *concept*, pozwalająca utożsamiać koncept z pojęciem. Nie należy jednak terminów tych traktować jako synonimów, choćby dlatego, że pojęcie — i to zarówno w ujęciu terminologicznym, jak i potocznym — istnieje już od dawna, a kognitywizm wraz z całym aparatem pojęciowym systematycznie zajmował należne mu w językoznawstwie polskim pozycje od ostatniej dekady XX i początku XXI wieku. Kognitywizm łączy się z etnolingwistyką, a zatem jeśli nawet koncept potraktowany zostanie jako pojęcie, to koniecznie pojęcie przypisane i kojarzone z szeroko rozumianą kulturą oraz językowym obrazem świata. Przynajmniej od czasów W. von Humboldta wiadomo, że język jest zwierciadłem ducha narodu, zawiera bowiem interpretację świata, czyli otaczającej rzeczywistości, dokonywaną przez użytkowników języka.

W nawiązaniu do konceptualizacji należy rozpatrywać problem rozumienia i odzwierciedlenia BLISKOŚCI, którą można ująć jako koncept realizujący się w języku, a więc znajdujący w nim swoje wykładniki leksykalne. Oczywiście, z powodu uwarunkowań kulturowych wskazane jest dokonanie konfrontacji językowej, co też w niniejszym artykule zostanie zrealizowane. Jednak z uwagi na fakt, że koncept ten może być wyrażony różnymi spo-

¹ *Методологические проблемы когнитивной лингвистики*. Ред. И.А. Стернин. Воронеж 2001.

sobami, pole badawcze zawężone zostanie do niewielkiej grupy frazeologizmów, które — pełniąc funkcję wykładników leksykalnych BLISKOŚCI — wykazują stosunkowo dużą frekwencję.

Sens nadawany pojęciu BLISKOŚĆ bywa najczęściej uświadamiany czy też konfrontowany w bezpośrednich kontaktach przedstawicieli danych kultur językowych. Chodzi np. o określenie odległości Moskwa—Sankt-Petersburg. Oczywiście, dla Rosjanina będzie to „blisko”, natomiast dla Polaka — „daleko”. Nieporozumienie wynikające z innego oszacowania odległości pozwala skonstatować, że określona wielkość fizyczna, mierzalna, przekładalna na liczbę metrów czy kilometrów, jest różnie w obu językach nazywana. Należałoby więc zastanowić się nad odpowiedzią na pytanie, dlaczego tak się dzieje.

Odległość stanowi fragment przestrzeni, która jest rodzajem struktury organizowanej wokół człowieka zajmującego w niej miejsce centralne. Przestrzeń w istocie swej jest niemierzalna, ale człowiek w swoim dążeniu do ogarnięcia przestrzeni stara się uczynić ją dyskretną. Próbuje ją w jakiś sposób kształtować, podzielić i zmierzyć.

Czym może zmierzyć odległość człowiek, który nie posiada żadnych urządzeń do mierzenia, nie jest wyposażony w żadne narzędzia pomiarowe? Oczywiście, rękami i nogami. Stąd też we frazeologii polskiej pojawiają się połączenia typu: *o krok, o dwa kroki*, a w rosyjskiej: *на шаг, в двух шагах, в нескольких шагах*.

Wyrażenie informujące, że coś jest *pod ręką / под рукой* oznacza, że nie trzeba wykonywać praktycznie żadnego ruchu, aby dotknąć określonego przedmiotu. Z kolei jeśli coś znajduje się *w zasięgu ręki* lub *na wyciągnięcie ręki / рукой подать*, to osiągnięcie przedmiotu wymaga już pewnego wysiłku. Innym sposobem mierzenia odległości może być rzucanie. Ten rodzaj bliskości oddają dwa frazeologizmy nacechowane potocznością: *rzut kamieniem* i *rzut beretem*², czasami z przyimkami *o* lub *na*. W języku rosyjskim ich ekwiwalentem jest *рукой подать*. Znaczenie wszystkich zaprezentowanych jednostek zamyka się w deskrypcji ‘bardzo blisko’.

Odległość równa długości kroku i określona ruchem wykonywanym ręką nie jest większa niż 80 cm, ale w kontekstach ulega ona zwielokrotnieniu. W celu zilustrowania tego zjawiska zostały wybrane z zasobów Internetu takie przykłady użycia jednostek frazeologicznych, które zawierają pewne uściślenia odnośnie do liczby metrów czy kilometrów, odpowiadających odległości charakteryzowanej przez frazeologizm. W pierwszej grupie zostaną rozpatrzone frazeologizmy z komponentem *ręka / рука* i określeniami wyko-

² W realnie istniejącej rzeczywistości są to wielkości przybliżone. *Rzut kamieniem* jako miara odległości ma swoje szwedzkie uwarunkowania w postaci *stenkast*, co stanowi około 50 m, natomiast rekord świata w rzucaniu beretem na odległość wynosi ponad 42 m, ale jest to odległość dla mistrzów.

nywanych nią ruchów, a następnie te, które zawierają rzeczownik *krok / uaz*. Jednostki języka rosyjskiego są omawiane w drugiej kolejności.

REKA

Uściślanie odległości liczbą metrów / kilometrów. Analizę jednostek języka polskiego należałoby rozpocząć od połączenia *choć rękę podaj*, zarejestrowanego w słowniku frazeologicznym, którego funkcjonowania w kontekście ani w innych źródłach leksykograficznych nie można potwierdzić³. Dlatego przechodzimy do innych wyrażen. Na pograniczu związków łączliwych i frazeologizmów sytuuje się jednostka *na wyciągnięcie ręki*. Jednak nazwy jednostek metrycznych towarzyszą jej w kontekście nader rzadko, np.: *...miasteczko oddalone na wyciągnięcie ręki, od którego dzieliło nas jedynie kilkaset metrów wody my mieliśmy osiągnąć dopiero za około 20 kilometrów; Suwałki, były już na wyciągnięcie ręki jedyne 30 km...* Znacznie częściej wyrażenie to charakteryzuje złudzenie optyczne, wynikające z oceny wcale niemałej odległości. Współwystępuje z czasownikiem *zdawać się, wydawać się*, który znaczenie to podkreśla, np.:

*Są wzgórza morenowe, są Kaszuby z tysiącem pięknych jezior, jest w końcu Wieżyca (329 m npm), najwyższe wzniesienie na tej szerokości geograficznej od oceanu po Ural. I wszystko to na wyciągnięcie ręki...ale do gór ciągle daleko (...);
(...) Wydawać by się mogło, że wyspa jest na wyciągnięcie ręki, jednak ze środka rzeki zajęło mi kilka minut, aby do niej doплыć.
...Księżyc wydaje się na wyciągnięcie ręki...*

Wyrażenie to występuje najczęściej w malowniczych opisach przyrody, podkreślając jej dostępność, osiągalność, a tym samym bliskość.

Podobnie w tekstach rosyjskich:

*Стоит поднять голову и кажется, вершина Эльбруса рядом, рукой подать, но даже до конечной точки сегодняшнего маршрута еще далеко.
(...) до блеклого (...) неба, казалось рукой подать.
До звезд рукой подать [reklama Anapy, kurortu nad Morzem Czarnym].*

³ S. Skorupka: *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. T. 1—2. Warszawa 1987.

Czasami, zwłaszcza w niektórych tekstach wspomnieniowych lub reklamowych, połączenie to stwarza klimat poetycki. I prawdopodobnie z tego właśnie powodu nie przystaje swoim charakterem do innych prezentowanych jednostek.

RZUCANIE

Uściślanie odległości liczbą metrów / kilometrów. Odległości zawarte w przykładowych kontekstach są wyrażone najczęściej liczbą kilometrów, która towarzyszy jednostce frazeologicznej, ale niejednokrotnie — w przypadku braku takiego uściślenia — można je ustalić na podstawie atlasu geograficznego. Wartości te umieszczam w nawiasach kwadratowych. Dla podanych przykładów — *rzut kamieniem*, *rzut beretem* — charakteryzujących odległości w języku polskim wartości te mogą wyrażać odległość wynoszącą od 50 metrów do 300 kilometrów.

(...) *Las — o rzut kamieniem — 50 m.*

(...) *10 km od obwodnicy do lotniska w Topolanach to rzut kamieniem; Z Radomia do Warki 43 km. Rzut beretem.*

(...) *Z malowniczego Mirowa już za to mamy rzut kamieniem do pobliskich Bobolic [ok. 5 km].*

Będę w Kazimierzu Dolnym. Stamtąd już tylko rzut kamieniem w Bieszczady [ok. 300 km].

Odległość określana jako ‘bardzo blisko’ wynosi od 50 metrów do 300 kilometrów.

Przestrzenie w Rosji, zdecydowanie większej terytorialnie niż Polska, uzyskują następujące charakterystyki podkreślające bliskość:

И до Тихого океана рукой подать — всего 50 метров.

От Ленинграда до Москвы рукой подать [700 km].

Дойду до Астрахани, а оттуда по воде до Нижнего рукой подать [ok. 1000 km].

Przybliżona wartość cyfrowa przypisywana znaczeniu oscyluje od 50 metrów do 1000 kilometrów. W tym, jak się wydaje, obiektywnym ujęciu, wspomaganym wymową cyfr, przestrzenie rosyjskie są większe, choćby z tej przyczyny, że największa odległość w Polsce (mierzona po przekątnej od Świnoujścia do Ustrzyk Górnych) nie przekracza 800 kilometrów. Ilość/liczba, w tym wypadku liczba kilometrów, tworzy podstawę do oceny jakości. Chodzi tu o jakość przypisaną do cechy procesualnej „blisko”. Na tę

relatywnie pojmowaną BLISKOŚĆ nakłada się tu poczucie dużych przestrzeni na obszarze własnego kraju, wspomagane świadomością narodowo-kulturową. Jest to wyraźnie zauważalne w przypadku Syberii i Dalekiego Wschodu:

*Надо сказать, что 100 километров по сибирским меркам — это совсем рядом. Буквально **рукой подать**.*

*От границы до деревни всего лишь 280 км, по нашим меркам **рукой подать**.*

*От Волгограда до Элисты по российским меркам **рукой подать**, всего-то километров 300 на юг.*

*Ему, дальневосточнику, показалось смешным это ничтожное расстояние. Он вспомнил приамурские дали, где тысяча километров считалась **рукой подать**.*

W strukturze zdań charakteryzujących te odległości widoczne są pewne dopowiedzenia, wskazujące na szczególne podejście do wymienionych krain geograficznych. Podkreślona jest zatem pewna specyfika liczenia odległości na tych obszarach, która wynosi tu od 100 do 1000 kilometrów. Jest to relatywność pojmowania BLISKOŚCI. W języku polskim raczej nie występują tego typu „osobliwości”.

Zmierzenie w kierunku miejsc znanych. Bliskość miejsc znanych pojmowana jest w sposób uzależniony od sytuacji. Wymierna wartość odległości staje się mniej czytelna w kontekście zbliżania się do znanych sobie okolic lub kiedy wędrowka, wycieczka czy podróż wchodzi w swój etap końcowy. Można tu znaleźć znaczenie powrotu do ojczyzny, np. *Z Moskwy do Krakowa **rzut beretem*** [około 1500 km; po podróży koleją transsyberyjską]. Albo przytoczyć inny kontekst wskazujący odniesienie odległości między dwoma polskimi miastami do względnie długiego odcinka (Stany Zjednoczone—Polska), który pozostaje jakby w tle: *Jak pojedziemy do Krakowa, to już dosłownie **rzut beretem** do Wrocławia* [około 250 km; z relacji przedstawiciela Polonii zagranicznej w Polsce]. Przy czym może to być odległość znaczna, ale i całkiem mała: *Trafiłiśmy na Jurę, by przez Wolbrom dotrzeć na zamek w Rabsztynie. Stąd już **rzut kamieniem** do Olkusza pod PTSM* [3 km; relacja mieszkańca Olkusza z wycieczki rowerowej]. Zbliżanie się do stron rodzinnych lub dobrze znanych wyraźnie wpływa na minimalizowanie odległości.

Takie samo subiektywne zmniejszenie odległości można zaobserwować, analizując przykłady rosyjskie: *Носле Ишима — Курган. Потом — Челябинск. Затем — Казань. Ну а от Казани до Москвы — **рукой подать*** [około 800 km]; *Вслед за Ростовом мы хотели перебраться в Воронеж, потом в Рязань, а там уж и до Москвы **рукой подать*** [około 200 km].

W przykładach rosyjskich rolę synonimu ojczyzny, rodzinnych stron, miejsca najbliższego i najdroższego sercu odgrywa Moskwa.

Występujące tu zjawisko skracania dystansu można nazwać relatywizacją odległości, albowiem ostatni odcinek odniesiony do całej przebytej trasy jest zawsze jeśli nie całkiem mały, to na pewno mniejszy.

Odległości między obiektami miejskimi. Możemy też pokusić się o analizę odległości miejsc znanych i nieznanych wśród małych społeczności w poszczególnych miastach. Charakterystyki takich odległości najczęściej nie są uzupełniane wartościami liczbowymi, choć w przypadku ustalenia dystansu dzielącego dwa obiekty można posłużyć się mapą. Warunek konieczny do uściślenia odległości stanowi identyfikacja miasta, która w szerszym kontekście jest możliwa, ale nie zawsze bywa osiągnięta na poziomie zdania.

*Nowe Miasto to część warszawskiej starówki, usytuowana **o rzut kamieniem** od Starego Miasta.*

*Na Wyspie Spichrzów, **o rzut kamieniem** od nowozbudowanej Mariny Gdańsk, ostał się szkielet zabytkowego magazynu portowego „Stefen”.*

*A ja mam **na rzut kamieniem** Petrolot, gdzie przybywa pociąg z wieloma cysternami.*

W ostatnim zdaniu miasta wyraźnie nie zidentyfikowano. Rosyjskie przykłady dotyczą, oczywiście, Moskwy.

*(...) по Сретенке в сторону Лубянки, а там до Колонного зала **рукой подать**.*

*Grand Hotel u Royal Hotel находятся рядом с Красной площадью, **рукой подать** до Большого театра.*

W tym przypadku pojęcie BLISKOŚCI, jeśli wykluczyć wykorzystanie planu miasta, nie zostało w żaden sposób sprecyzowane. Należy zatem przyjąć, że dystans dzielący dwa obiekty jest wyznaczany indywidualnie i subiektywnie przez każdego, kto posiada jakąś wiedzę na temat tychże odległości. Zgoda co do oceny BLISKOŚCI następuje najczęściej między członkami tej samej małej społeczności. Osobom spoza tego kręgu pozostaje jedynie wierzyć, że to naprawdę blisko.

Relacja „swój” / „obcy”. Jednak największy subiektywizm w szacowaniu odległości pojawia się w relacji „swój” / „obcy”. Pojęcie „swój” należy tu rozumieć jako ‘bliski mi’, ‘znany’, ‘mój’, np.:

*Mieszkała o rzut kamieniem od bloku mojego kolegi.
Do domu stąd to już rzut beretem.
Nie obchodzi go, że rano dojazd autobusem do pracy zajmuje mi 40
minut mimo, że on mieszka rzut kamieniem ode mnie.*

Podkreślenie bliskości „swojego” miejsca, jakim są: dom, szkoła, dworzec, występuje także w kontekstach rosyjskich, np.:

*До моего дома (...), до дому было (...), до дома **рукой подать**
(...) отсюда до дома **рукой подать**;
От вокзала до дому **рукой** было **подать**.*

Antropocentryzm zostaje tu zdominowany przez relację „swój”, co podkreśla subiektywny wymiar BLISKOŚCI. Zauważyć trzeba również, że tego rodzaju charakterystyki są w obu językach symetryczne.

Odległości kosmiczne. Zdecydowanym przeciwieństwem poczucia bliskości i zmniejszania dystansu jest określanie relacji między jednostkami w kosmosie, np.:

*Układ Wolarza, oddalony od Ziemi o „zaledwie rzut kamieniem”
czyli — około 200 lat świetlnych.
До Марса **рукой подать!** И хотя до Луны **рукой подать** —
всего около 400 тысяч километров, ученые до сих пор не могут
сказать, как она возникла.*

Zdarza się jednak, że te niewyobrażalnie duże odległości uzyskują dodatkową charakterystykę — uzupełnienie *według wymiarów kosmicznych*, itp., np. (...) *всего в 120 тысяч километров от Земли (по звездным масштабам — **рукой подать**)*. Innym środkiem podkreślającym umowność czy też ironię w określaniu tak dużej odległości jako małej jest cudzość, stosowany jednak niekonsekwentnie. W tym miejscu można, oczywiście, rozważać zbliżenie tych konstrukcji z charakterystyką — *na wyciągnięcie ręki*, ale przytaczane tu opisy są bliższe astronomii — dziedzinie nauki, w której złudzenie optyczne ma niewielkie zastosowanie.

KROK

Jednostki oparte na rzeczowniku *krok* potraktowane są jako jeden sposób oznaczenia bliskości niezależnie od tego, że przyjmują szereg wariantów: *(o) krok, (o) dwa kroki, (o) parę kroków*. Wątpliwości co do poczynionego ujednolicenia stwarza jednak numeryczność, ponieważ *dwa kroki* to dalej, niż

jeden krok, podobnie jak *para kroków*. Jest to zgodne z logiką i zdrowym rozsądkiem, ale w każdym z tych przypadków znaczenie całości nadal pozostaje w przedziale „bardzo blisko”. Liczebnik w składzie jednostki frazeologicznej zatracza zatem swoje literalne znaczenie⁴. Dwa kroki wykonane przez dziecko będą równe jednemu krokowi wykonanemu przez mężczyznę słusznego wzrostu. Tę wątpliwość rozwiązuje jednak pojęcie normy, potrzebne w rozumieniu odległości mierzonej krokami. Tę wielkość określa się bowiem jako średnią statystyczną, czyli około 80 cm.

Uściślanie odległości. Wymienione jednostki frazeologiczne w zasadzie nie są wykorzystywane do charakterystyki odległości wewnątrz kraju, między różnymi miejscowościami, o czym świadczą przykłady:

Wszędzie stąd blisko. Do plaży i jeziora zaledwie 50 m, do restauracji 10 m. O krok znajdują się boisko do siatkówki i piłki nożnej.

— należy zatem sądzić, że boiska są co najwyżej w odległości 10 m. Inny przykład: *Do morza dosłownie dwa kroki* — nie uwzględnia wartości liczbowych. Nie zawiera ich także opis nawiązujący do gry komputerowej, w której wirtualna rzeczywistość zastępuje tę realną, obiektywnie istniejącą:

Z punktu widzenia „Second Life” Australia leży tylko dwa kroki stąd.

Inny kontekst bardziej kojarzy się z przeszacowaniem odległości, albowiem przy podchodzeniu na szczyt ulega ona skróceniu na zasadzie złudzenia optycznego (por. *na wyciągnięcie ręki*):

Tuż pod szczytem (...) Teraz pozostaje nam tylko zdobyć szczyt Babiej Góry, który znajduje się o parę kroków od nas.

W analizowanych kontekstach stwierdza się brak wartości liczbowych przypisanych do poszczególnych odległości charakteryzowanych za pomocą frazeologizmów. Trudno więc stwierdzić, jaki realny dystans kryje się pod określeniem bliskości.

W języku rosyjskim trochę łatwiej można znaleźć konteksty, w których frazeologizm zostaje napełniony wartością przeliczalną na liczbę kilometrów:

VIP-отдых в двух шагах от столицы (санаторий «Чайка» 72 км от Москвы).

⁴ I. Gugułanowa: *Frazeologizmy z liczebnikami w języku polskim i bułgarskim*. W: *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej*. Red. M. Basaj, D. Rytel. T. 1. Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk—Łódź 1982, s. 149—156.

Новый отель в двух шагах от Москвы (...) «Планерное» — отель расположенный всего 9 км от границы города.

Tego rodzaju określenia, wywołujące wrażenie przybliżenia, występują najczęściej w reklamach obiektów hotelowych, rozsianych nie tylko na terytorium Rosji, ale także w krajach stanowiących cel podróży turystycznych.

Bardzo często w obu językach dystans — liczony zazwyczaj w kilometrach — przybiera znaczenie metaforyczne, staje się bowiem odległością dzielącą sportowców od zwycięstwa, np.:

Nasi o krok od medalu.

A. Radwańska o dwa kroki od sukcesu.

Мария Шарапова в двух шагах от теннисного трона.

Рочев остановился в двух шагах от пьедестала.

Jednak tego typu charakterystyki — nieprzeliczalne na jednostki metryczne — nie podlegają analizie, albowiem nie pozwalają na uchwycenie różnic w pojmowaniu odległości.

Zmierzenie w kierunku miejsc znanych. Obecności tego typu znaczenia nie stwierdza się w jednostkach zawierających komponent *krok*. Wyrażenia te zakładają oddalanie się od centrum, czyli miejsca zajmowanego przez człowieka. Innych odcieni semantycznych trudno się w nich dopatrzeć.

Odległości między obiektami miejskimi. Omawiane jednostki wykazują stosunkowo dużą frekwencję w wyrażaniu odległości między różnymi miejscami, nie tylko w obrębie miast.

Baszta „Dorotka” znajduje się o parę kroków od sanktuarium św. Józefa.

Apartament Nord (...) o parę kroków od Kazimierza.

Nowoczesny hotel usytuowany dwa kroki od Placu Zwycięstwa.

Pensjonaty o dwa kroki od molo.

Tego typu konteksty można spotkać najczęściej w reklamach biur podróży i w ogłoszeniach o sprzedaży nieruchomości. W tym przypadku bliskość lokalizacji wobec jakiegoś obiektu miejskiego, zwłaszcza usytuowanego w centrum, podnosi walory oferowanego produktu.

Zdania zawierające jednostki rosyjskie oddają ten sam sens — istotę bliskości, również tworzone są przede wszystkim na potrzeby reklamy, np.:

Гостиница «Волга» (...) находится (...) в двух шагах от Крытого рынка.

*Жилой дом в двух шагах от Кремля.
Отель Renaissance находящийся ... всего в нескольких шагах
от Мариинского театра.*

Niektóre reklamy stanowią nawet jakby piękne bajkowe stylizacje:

— *В Крымском поселке Утес, в нескольких шагах от моря гостеприимно распахнул свои двери новый и стильный красавец-отель...*

Tego typu zjawiska wymagają jednak innego rodzaju analiz.

Również wśród jednostek tej grupy nie w każdym przypadku możliwa jest identyfikacja miasta, a zatem określenie realnej odległości dzielącej dwa obiekty.

Relacja „swój” / „obcy”. Przeciwwstawienie „swojego” „obcemu” nie jest prezentowane w sposób zdecydowany w jednostkach zawierających komponent *krok*. Choć zapewne za takie mogłyby uchodzić wyrażenia w kontekstach: *dwa kroki od domu*; *dwa kroki od mojego akademika*; *два шага от станции*, *два шага от площади* albo *Педофил похитил Кристину в нескольких шагах от дома* itp.

Odległości kosmiczne. Podkreślenie relatywnej bliskości niektórych obiektów w przestrzeni kosmicznej osiąga się za pomocą wyrażen zawierających komponent *krok*: *Mars два кроки od Ziemi!* Jednak ten przykład użycia, niepoparty liczbami, może sugerować złudzenie optyczne. Tylko trochę wyraźniejszy wydaje się przykład z literatury SF:

No i to oczekiwanie na ciąg dalszy, kiedy dwa statki Goa’uldów są już o krok od Ziemi, gotowe ją zniszczyć.

Dla porównania zdania w języku rosyjskim:

— *Это, по космическим меркам, два шага от Земли...объект удаленный от Земли на 1,8 миллиона километров.
(..) по космическим меркам — сущие пустяки, пара шагов (99 триллионов км).*

Te charakterystyki uzupełniane są, zwłaszcza w języku rosyjskim, uściśleniami *według miar kosmicznych*, wskazują więc na pewną relatywność pojmowania tej odległości.

W podsumowaniu należałoby zwrócić uwagę przede wszystkim na podstawę nieporozumień kulturowych między Polakami i Rosjanami w zakre-

sie szacowania, oceny i nazywania bliskiej odległości. Problem ten powstaje w związku z innym sposobem postrzegania odległości na tle rozmiarów swojego kraju. Istota kształtowania tego zagadnienia w ramach swoistego relatywizmu językowo-kulturowego zauważalna jest w zasadzie od pierwszej grupy omawianych relacji, zwłaszcza przy opisie odległości charakteryzowanych przez jednostki związane z „rzucaniem”. Zjawisko zwiększania normy stanowiącej pojmowanie małego dystansu nasila się w grupie jednostek odnoszących się do obszarów słabo zaludnionych.

W języku rosyjskim pojęciu BLISKOŚCI odpowiada odległość większa niż w języku polskim. Taka jest obiektywna wymowa cyfr. To zatem, co po rosyjsku położone jest „blisko”, po polsku znajduje się „daleko”. Należy brać to pod uwagę w kontaktach z Rosjanami. Nie jest to zresztą takie trudne, o czym znowu świadczą konteksty:

*Z Moskwy miała bilet lotniczy do Frunze, skąd już tylko **rzut kamieniem** do Bielowodzka.*

*Jedziemy w położony o „**rzut kamieniem**” (czyli ponad pół tysiąca kilometrów) Altaj...*

Znajomość rosyjskich przestrzeni, a tym bardziej ich pokonywanie sprzyja zrozumieniu tej cechy mentalnościowo-kulturowej. Polak, który znajduje się na terytorium Rosji, albo powtarza, albo zaczyna rozumieć charakterystyki rosyjskie przykładane do odpowiednich odcinków. Dokładnie stwierdzić tego nie można.

Są jednak pewne obszary, zwłaszcza charakterystyki „swojego”, gdzie relatywnie duże odległości w żadnym kraju nie stwarzają problemu, albowiem w każdym przypadku będzie to jednakowo blisko. Podobnie jak w przypadku odległości kosmicznych, gdzie charakterystyki odległości tworzą w zdaniach rodzaj figury retorycznej zwanej antyfrazą. Istota jej zasadza się na ironicznym użyciu wyrazu, zmieniającym jego sens na przeciwny, np. *200 milionów lat świetlnych — o rzut kamieniem*, to wbrew znaczeniu niesionemu przez frazeologizm nie bardzo blisko, ale bardzo daleko. Stąd też użycie cudzysłowu albo uściśleń, jakie szczególne miary są przykładane do danej oceny. Warunki zaistnienia antyfrazy są w obu językach jednakowe, ale język rosyjski wykorzystuje antyfrazę chętniej i częściej, w związku z potrzebą charakteryzowania, a zarazem skracań wielkich odległości. Ustalenie punktu krytycznego, od którego można byłoby rozpatrywać zjawisko antyfrazy, jest jednak niemożliwe do ustalenia.

We wszystkich lub prawie wszystkich omawianych jednostkach pojawia się problem oceny subiektywnej. Nie zasadza się ona na wyrażeniach ilościowych, ale na indywidualnym, intuicyjnym szacowaniu odległości.

Nawet jeśli wyrażenie uwzględnia liczbę metrów (kilometrów), to nie są one wielkością pierwszoplanową. Miejsce to zajmuje przeciwstawienie znanego, bliskiego, „swojego” nieznanemu, dalekiemu, „obcemu”. To samo można stwierdzić w przypadku charakterystyki odległości, która dzieli różne obiekty miejskie. Relacja „swój” sprowadzona do obiektów identyfikowanych indywidualnie eksponuje bliskość, emocjonalny związek i łączność z danym miejscem.

Wszelkiego typu konfrontacjom jednostek języka towarzyszą problemy związane z ekwiwalencją. W sytuacji, kiedy językiem docelowym jest język rosyjski, na podkreślenie zasługuje fakt uniwersalności i szerokiego zakresu konstrukcji *рукой подать*. Pozostałe jednostki w procesie tłumaczenia wykazują bardzo duże podobieństwo. Problem pewnego niuansu znaczeniowego pojawia się jedynie przy tłumaczeniu na język polski, a dotyczy on jednostki *na wyciągnięcie ręki*.

Przedstawione charakterystyki dają możliwość obserwacji, w jaki sposób BLISKOŚĆ wymierna w liczbie kilometrów zamienia się w BLISKOŚĆ jako wartość odczuciową. Pozwalają również prześledzić, jak realizuje się koncept BLISKOŚĆ w obu porównywanych językach.

Ева Стрась

Концепт БЛИЗОСТЬ во фразеологии польского и русского языков

Резюме

В статье рассматривается концепт БЛИЗОСТЬ, приобретающий различную реализацию на языковом уровне. Анализу подлежит только группа фразеологизмов, связанных формально с движениями, совершаемыми человеком рукой и ногой. Естественно, в окружающей действительности, расстояние определяемое таким образом не может быть большим. Однако, близость, закрепленная за семантикой фразеологизмов, соответствует в контекстах значительно большим расстояниям, соотносимым с определенным количеством метров / километров. Она в сравниваемых группах приписывается разным числам, соответствующим размеру страны носителей данного языка.

Ewa Straś

The concept of BLISKOŚĆ (CLOSENESS) in Polish and Russian phraseology

Summary

The subject of research constitutes Polish and Russian phraseological units realizing the concept of BLISKOŚĆ (CLOSENESS). The author provides a linguo-cultural characteristic of the very concept and means of its objectivisation in both languages compared. The problem of a subjective evaluation appears in almost each unit under analysis. The analysis is not based on qualitative expressions, but an intuitive distance evaluation. The concept of BLISKOŚĆ (CLOSENESS) in Russian is given a bigger distance than in Polish as the perception of distance specific to Russian and Poland differs.